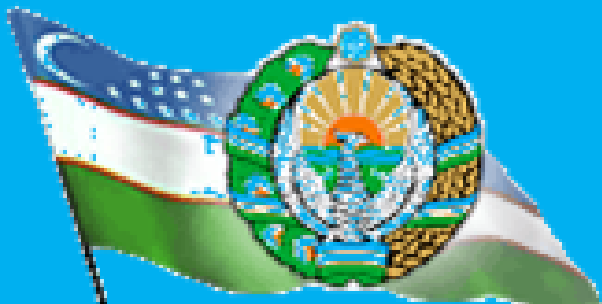

Фуқаролик жамияти ғоялари эволюцияси

РЕЖА:

- **1. Фуқаролик жамияти ҳақида ғоялар эволюцияси**
- **2. Янги даврда фуқаролик жамияти назарияси ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари**
- **3. Фуқаролик жамияти ҳақидаги замонавий концепциялар**

РЕЖА

```
graph TD; 1((1)) --> 2((2)); 2 --> 3((3)); 3 --> 4((4)); 4 --> 1
```

1

**Ватанимиз ҳудудида
давлатчилик тўғрисидаги
қарашларнинг шаклланиши
ва ривожи**

2

**“Темур тузуклари” да
давлатчилик тўғрисидаги
қарашлар ва демократик
тамойиллар.**

3

**Жадидчилик
ҳаракатининг
маърифатпарварлик ва
Ватанпарварлик
қарашларида-
демократик таъомиллар.**

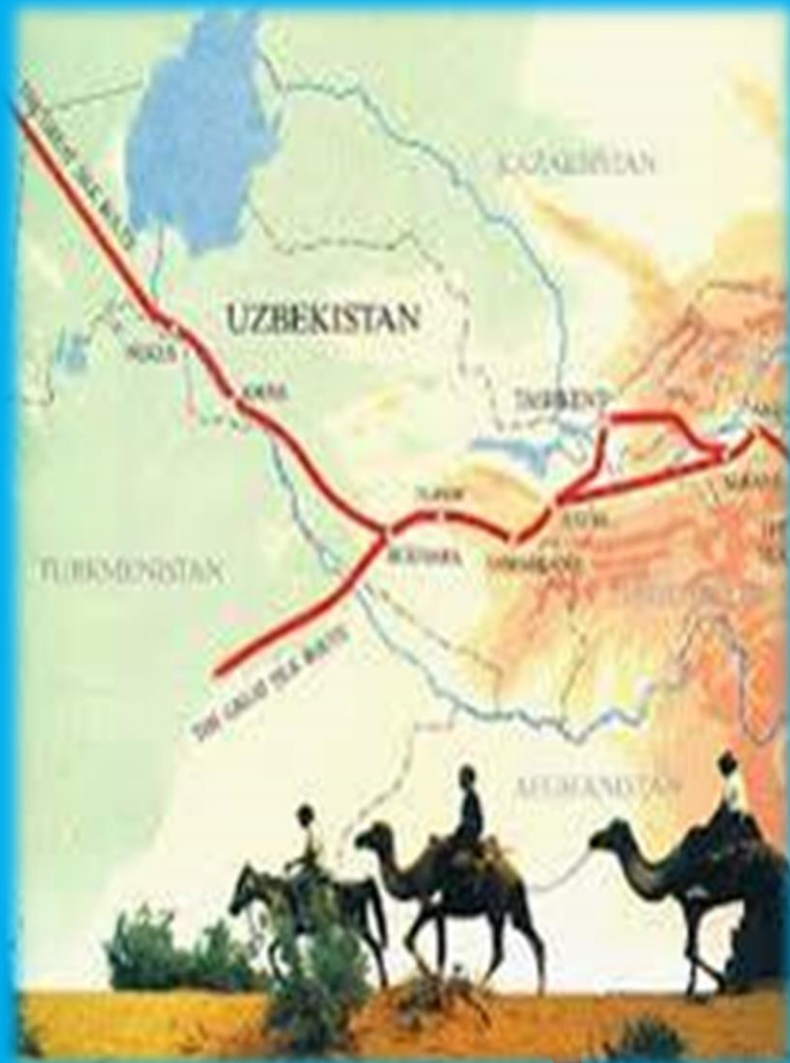
4

**Ўзбекистонда
демократик жамият
қурилишининг
ривожланиш
босқичлари.**

Ҳар қандай давлат ўз жамиятининг тарихий, маданий ва ахлоқий мероси негизлари асосида ривожланади. Бундай уйғунлик ҳалқнинг ривожланишида янги босқичларга кўтаради. унинг истиқбол омилларини кенгайтиради. Аجدодларимиз томонидан Ўзбекистон ҳудудида яратилган «Авесто» ана шундай давлатчилигимизнинг назарияси сифатида инсоният тарихини англашда алоҳида ўринга эга.

“Авесто”

Маълумки, Ўзбекистонда миллий давлатчилигимиз тўғрисидаги энг қадимги манба “Авесто”дир. У эрамиздан олдинги 3 мингинчи йилларда аجدодларимиз томонидан яратилган илк давлатчилик тўғрисидаги ижтимоий қараш ҳисобланади. Агар “Авесто”да илгари сурилган ғояларга эътибор берадиган бўлсак, бугунги адолатпарвар - демократик жамият барпо этишга қаратилган ғояларимиз билан ҳамоҳанг эканлигини кўрамиз.

Давлатчилик асосларини шакллантириш борасида “Авесто” деярли барча сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий муносабатлар давлат тузум асослари, зардуштийларнинг фалсафаси, дунё тарихининг ривожланиши ҳақидаги маълумотларни ўз ичига камраб олади. Манбада аввало, инсон эрки, унинг руҳий комиллиги масалалари устувор қўйилади. Масалан; “Мен яхши фикр, яхши сўз, яхши ишга шон-шавкат бахш этаман” дейилади Ясна (14) китобида. Ахурамазда, инсонлар ўртасида бўлаётган муносабатлар ўзаро самимийлик, ҳурмат беғаразлик, ёрдам ва оқибатли бўлиш зарурлигига, ёмон фикрлардан ҳоли бўлишга чақиради. Каттага ҳурмат ва кичикка иззат, сабр-бардош, ҳалоллик, меҳр-оқибат ва бошқа бир қатор тамойиллар борки, булар миллий ғоямизнинг асосий тамойилларига уйғун келади.

“Авесто”да энг муҳим масалалардан бири- бу ҳукукий муносабатларнинг назарий жихатдан шаклланганлигидир. Унда инсон ҳаёти ва одамлар ўртасидаги ижтимоий - иқтисодий муносабатлар ҳуқуққа асосланганлиги ҳақида маълумотлар бор. ҳақиқат, яхши сўз ва мақсад, поклик ва эзгуликка интилиш, сув, ер, олов, хонадон ва чорвани асраб-авайлаш ахлокий бурч саналган. Инсон ўзининг ишлари ва фикрлари билан яхшилик, ёруғлик ва бахт келтирувчи, ҳаёт ва ҳақиқат берувчи олий тангри Ахурамаздага ёрдамчи бўлиб хизмат қилади.

Тарихий ҳужжатлар асосида айтиш мумкинки, “Авесто”нинг “Ясна”, “Виспрат”, “Яшт”, “Видевдат” китобларида илгари сурилган ҳуқуқий таълимотлар Рим ҳуқуқидан қадимийроқ ҳисобланади. Боз устига, улар кейинчалик ташқил топган давлатлар сиёсий тизимининг шаклланиш манбаси бўлиб ҳам хизмат қилган. Шу тариқа “Авесто” Грек мутафаккирлари ва Рим ҳуқуқшунослари ижодига Ўзининг ҳар томонлама мукамаллиги билан таъсир кўрсатган. Жумладан, инсон ҳуқуқи, жисмоний ва ҳуқуқий шахс эркинлиги, инсон эркинлиги, эркак ва аёлнинг тенглиги масаласи, озчиликнинг ҳуқуқи, вояга етмаганлар ҳуқуқи, виждон, эътиқод ва дин эркинлиги, жамоа ва гуруҳларнинг ҳуқуқи, мол-хол ҳуқуқи, оила ҳуқуқи, шартномаларнинг мажбурийлик ҳуқуқи, қасддан ёки эҳтиётсизлик натижасида содир этилган жиноятнинг турлари ишлаб чиқилган. Шунингдек «Авесто»да ўғрилик ёки босқинчилик фарқлари таснифланган, ҳимоя ҳуқуқи ва суд ишларини юритиш ҳамда ташқил этиш каби бошқа ҳуқуқий принциплар ҳам ўз ифодасини топган.

Абу Наср Форобий (873-950)

«Шарқ аристотели» номини
олган қомусий олим. 160

дан ортиқ асар яратган. «мантиққа кириш китоби». «исбот китоби», «фалсафага изоҳлар», «муסיқа ҳақида катта китоб», «инсон аъзолари ҳақида китоб», «луғатлар ҳақида китоб», «шаҳарни бошқариш», «фазилатли ҳулқлар» каби асарлари жаҳон маданиятига қўшилган катта ҳиссадир. Шу даврнинг йирик намоёндалардан бири Абу Наср Форобий ўзининг “фозил одамлар шаҳри” асарида инсоният жамиятини бошқаришда ва ривожланишида адолат ва ахлоқнинг аҳамиятини шаклланиши қонуниятларининг назарий принципларини яратганлиги билан машҳурдир. у - «маданий жамият ва маданий шаҳар (ёки мамлакат) шундай бўладики, шу мамлакатнинг аҳолисидан бўлган ҳар бир одам касб-ҳунарда озод, ҳамма баб-баробар бўлади, кишилар ўртасида фарқ бўлмайди, ҳар ким ўзи истаган ёки танлаган касб-ҳунар билан шуғулланади. одамлар чин маъноси билан озод бўладилар

Давлат ва унинг бошқарувига дахлдор масалалар

Юсуф Хос Ҳожиб ижодида ҳам катта ўрин тутган. У “Қутадғу билиг” достонида давлатни бошқариш амаллари, қоидалари ва сиёсий - ахлоқий муносабатларни жамиятда қарор топтиришга қаратилган қарашлари билан эътиборлидир. У давлат бошқаруви ва хизматини ташқил этиш турларини ҳамда шу даражаларга мувофиқ сифатларини таснифлайди. Жумладан, «Шоҳликка даъвогарлар онадан ажиб бир истеъдод билан туғиладилар ва улар дарҳол яхши-ёмонни ажратиш фитратига эга бўладилар. Бундайларга Худо идрок, фаросат ва юмшоқ бир кўнгил ато этади, қолаверса яхши иш юритиш уқуви билан ҳам сийлайди» деб кўрсатган. Шунингдек Юсуф Хос Ҳожиб ўз асарида ёмонликни дарҳол сезувчи, оқиллик бобида ибратли, заковатли, маърифатга ташна, кичикларга таянувчи, адолатпарвар, садоқат каби сифатларнинг соҳиби бўлиши шартлигини таъкидлади. Буюк аллома фақат бу билан чегараланиб қолмайди, балки диққат-эътиборини жамият ривожига ва тақдири учун масъул бўлган шахсларнинг давлат бошқарувидаги сифатлари таснифини ривожлантиришнинг муҳимлигига қаратган. Айни пайтда, у жамиятда илмий ва маданий салоҳиятни адолатли давлат асосларини яратувчи омил деб билган. Масалан, у, зиёлилар тўғрисида шундай дейди:

Ўрта Осиёда вужудга келган тасаввуфчилик таълимотида эркинлик ва адолат

Миллий давлатчилик негизлари ҳақида фикр юритар эканмиз, қадимги Турон, Мовароуннахр Туркистон ҳудудида дастлабки давлатлар вужудга келган муқаддас маконлардан бири сифатида ҳаттоки қадимги дунё олимлари томонидан эътироф этилган. Масалан, бундан 2000 йил аввал яшаган римлик тарихчи Помпей Трог Туркийзабон халқларнинг энг қадимги аجدодлари ҳақида шундай ёзган: «Бактрияликлар, сўғдлар ва хоразмликлар келиб чиқишининг қадимийлиги бўйича мисрликлар билан бемалол беллаша олади». Бундай фикрни юнон тарихчилари Страбон, Геродот, Ҳикатийлар ёзиб қолдирган маълумотларда ҳам учратиш мумкин.

Ўзбек миллий давлатчилигимиз негизларининг қадимийлиги ҳақида буюк бобокалонимиз Алишер Навоийнинг «тарихи мулуки ажам» асаридаги фикрлар алоҳида диққатга сазовордир. навоий давлат сўзини мулк деб ёзади. ажам дегани эса арабчада арабдан ташқари деган маънони англатади. Демак, қадимий тарихларда эрон ва турон ҳудудида илк бор ташқил топган ва узоқ асрлар давомида ҳукмронлик қилган давлатни араблар ажам, яъни араб давлатидан ташқари, деган ном билан атаганлар.

Темурийлар даври миллий давлатчилик тўғрисидаги қарашларида демократик тамойиллар

XIII-XIV асрларда Ўрта Осиёни мўғуллар томонидан истило қилиниши иқтисодий ва маънавий ҳаётга катта салбий таъсир кўрсатади. Мамлакатда жабр-зулм ва зўравонлик кучаяди, меҳнаткаш ҳалқ қаттиқ эзилади. Жуда кўп маданий бойликлар, илм масканлари, мадраса ва кутубхоналар йўқ қилинади, санъат ва илм-фан вакиллари: олимлар, шоир ва ёзувчилар, мунажжимлар, меъморлар ва мусаввирлар ўлдирилади, омон қолганлари

Амир Темуր

Шимолий Ҳиндистонга, Ғарбий Эрон ва Хуросон вилоятларига қочиб жон сақлаб қоладилар. Айнан мана шундай мураккаб даврда Амир Темурнинг (1370 йил) сиёсий саҳнага келиши ҳамда мустақил давлат барпо этиши Ўрта Осиё халқларининг мўғул истилосидан, ички ўзаро низолардан қутулишига олиб келади. Мамлакатда ўрнатилган барқарорлик марказий давлатнинг тез орада мустаҳкамланишига, сиёсий кучлар тарқоқлигини бартараф этишга, айти пайтда, турли ислохотларнинг амалга оширилишига, илм-фан ва маданиятнинг ривожланишига туртки бўлди.

Амир Темур давлат

бошқарувининг демократик асосларини яратишда мамлакат ишларини доимо кенгаш, машварад, маслаҳат, ҳушёрлигу, мулоҳазакорлик, эҳтиёткорлик билан амалга оширишга қаратади. Салтанат ишларини Кенгаш асосида олиб бориш - бу аслида аёнларнинг ризолиги ва ихтиёри демак. Бундан чиқди бундай ёндашув бевосита давлат бошқаруви тақсимотининг илк кўринишлари тўғрисидаги қарашларнинг ривожланишига замин яратган.

Алишер Навоий (1441-1501)

Шу даврнинг йирик классик намоёндалардан бири Алишер Навоийдир. У назариётчи ва амалиётчи сифатида давлат сиёсатининг адолатли асослари ва унинг маънавий мезонларини ривожлантиришга катта хисса қўшади. Айниқса, адолатсизлик ва зулм давлатни таназзулга, жамиятни жаҳолатга олиб келиши тўғрисидаги қарашлари ўз ифодасини топади: «давлат иши билан машғул бўлган амалдорлик чоғларимда кўнгил мулкани турли одамларнинг хужуми булғалади. Гоҳ амирлик ўрнида ўтирдим ва ҳукумат маҳкамасида халқнинг арз-додини сўрдим ва гоҳ подшоҳ ёнида вазирлик қилдим ва менга умидвор назар билан қараб турган элга мурувват кўрсатдим» дейди.

Ўзбек тили ва мумтоз адабиётининг асосчиси, мутафаккири, давлат арбоби. Ўз «Ҳамса»си билан бутун оламга кўрсатган буюк сўз саънаткори «Бадойи ул-бидоя», «Наводир ул-нихоя», «Зубдат ут-таворих», «Чор китоб», «Мажолис ун-нафоис», «Маҳбуб ул-қулуб» каби асарларни ҳам бизга мерос қилиб қолдирган.

Ўзбекистонда демократик жамият курилишининг ривожланиш босқичлари

1991 йил 31 август куни Ўзбекистон Республикасининг мустақиллиги эълон қилинди. Аммо, муштамлакачилик сиёсатидан сўнг қолган сиёсий, иқтисодий, маданий-маърифий мерос билан мустақилликни муштаҳкамлаш ва унинг истиқбол йўлини аниқлаш, аслида унданда мураккаб вазифа эди. Бундай вазифа мамлакатда демократик ҳуқуқий давлат қуриш, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини вужудга келтириш, унинг жаҳон ҳамжамятига қўшилишини таъминлаш бўйича қатъий ва изчил сиёсат юргизишдан иборат бўлди.

Президент И.А.Каримов «Биз янги озод жамият, ҳуқуқий давлат қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйган эканмиз, адолат тамойилини устувор принцип сифатида эътироф этамиз», деб Ўзбекистонда адолатпарвар демократик жамият қуришнинг назариясини миллий давлатчилигимизнинг уч минг йиллик тарихий ҳамда маданий мероси билан боғлашга қаратади.

Ўзбекистонда бозор иқтисодиётига асосланган демократик жамият куришнинг назарий негизлари қуйидаги йўналишларда ташқил этади:

1

Мустақилликнинг ҳуқуқий-меъёрий асосларини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси негизда ташқил этиши;

2

демократик сиёсий тизимни барпо этиши;

3

инсон ҳақ-ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаши;

4

ҳокимиятлар бўлиниши тамойилларига амал қилиши;

5

миллатлараро тотувликни таъминлаши;

6

миллий ҳавфсизлик концепциясини ишлаб чиқиши;

7

иқтисодий ислохотларнинг “Ўзбек модели”ни яратиши;

8

Ўзбекистонда маънавий-руҳий покланиши, миллий қадриятларни тиклаши, ворислик анъаналарига садоқатли авлодни тарбиялаши ва амалиётга жорий этиши концепциясини ишлаб чиқиши;

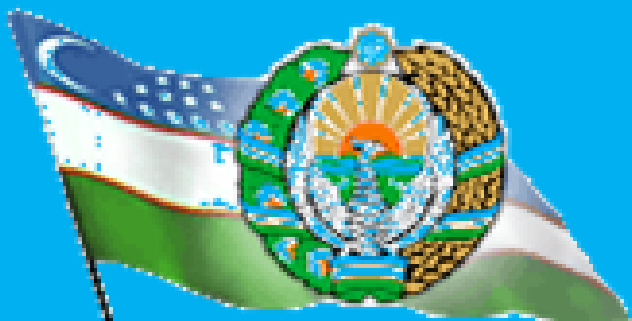
9

Миллий истиқлол моҳиятини ва мустақиллик гояларини англаши;

10

Мустақил Ўзбекистонни жаҳон ҳамжамиятининг тенг ҳуқуқли ва фаол субъектига айлантириши ҳамда ташқи сиёсат тамойилларини ишлаб чиқиши.

**Этиборингиз
учун
рахмат**